

13. augusta 2021 8:29

Na čo sa pri reforme národných parkov zabúda

PETER KUČERA

Velkofatranský hrebeň z brál vrcholu Ostrej. Foto – Lubomír Mäkký

Dôležitou súčasťou súčasného sporu je spôsob vyhlasovania chránených území v minulosti.

Autor je fytoecenológ, zamestnanec Botanickéj záhrady Univerzity Komenského

Veľká diskusia sa pred časom strhla okolo „chorého prvku v národných parkoch“ (obhospodarovanie lesov mimo patronátu štátnej ochrany prírody) a v časti verejnosti

panuje rozhorčenie nad tým, že „ako je možné, že ťažia lesy v národnom parku?“ Až sa zdá, že národné parky sú najťaživejším problémom štátnej ochrany prírody. Nie sú.

Naopak, iba ojedinelé hlasy nesmelo pripomínajú, že veľké plochy, respektíve prevažná časť území slovenských národných parkov, jednoducho nenapĺňa ustanovenie zákona o ochrane prírody a krajiny (§ 19), podľa ktorého má pri národnom parku ísť o rozsiahle územie „... prevažne s ekosystémami podstatne nezmenenými ľudskou činnosťou alebo v jedinečnej a prirodzenej krajinnej štruktúre, tvoriace najvýznamnejšie prírodné dedičstvo“. Veľmi slabo verejne diskutovaným zákonným predpisom je tiež definovaný cieľ „zachovanie alebo postupná obnova prirodzených ekosystémov vrátane zabezpečenia nerušeného priebehu prírodných procesov najmenej na troch štvrtinách územia národného parku“ (tiež § 19).

I keď možno súhlasiť s dôvodmi prevodu prírodoochranné významných území pod správu štátnej ochrany či potrebou vyhlásenia bezzásahových území v odôvodnených prípadoch, beztak základným dôvodom nesúladu našich národných parkov s kritériami IUCN (Medzinárodnej únie na ochranu prírody a prírodných zdrojov) kladenými na kategóriu národný park nie je forma vlastníctva, ale skutkový stav biotopov. Správnejšia verzia otázky rezonujúcej v spoločnosti by skôr mala znieť: „Ako je možné, že ako súčasť národných parkov boli vyhlásené územia monokultúr a rôznych hospodárskych lesov?“

Aj medveď, aj človek

So zjednodušením môžeme uviesť pár príkladov: v rozpore so zákonom sa do Národného parku Veľká Fatra dostali rozsiahle plochy smrekových monokultúr v dolinách a na prikotlinových svahoch Veľkej Fatry, ako aj rôznych ďalších hospodársky ovplyvnených porastov.

Hranice národného parku obopáli neprirodzené borovicové kultúry pri Folkušovej aj na historicky odlesnených svahoch v blízkosti dedín (napríklad pri Blatnici aj s nepôvodnou borovicou čiernou). Územným jadrom parku sú – hoci krajinársky charakteristické a aj tým prírodoochranné významné! – ľudskou činnosťou vzniknuté horské hole chrbtov od Kráľovej studne po Ploskú aj ďalej, miestami s umelými kosodrevinovými výsadbami.

Podobne napríklad skalné kaňony a komplexy skalných zrázov Muránskej planiny či Slovenského raja sú jedinečné z pohľadu neživej i živej prírody, ako aj krajinárskej a pre súčasnosť aj rekreačnej a vzdelávacej hodnoty, avšak hore na plošinách nájdeme súvislé neprirodzené smrekové kultúry a kultúrne lúky.

Velkofatranské či malofatranské historické krajinné štruktúry vzniknuté stáročným tradičným spôsobom využívania horských svahov a chrbtov a na podklade ovplyvnenia krajiny predslovanskými kultúrami, charakteristické karpatské zmesi lesov, lúk a holí, priam volajú po ochrane a záchrane. To čoraz viac reflektuje aj moderná, zatiaľ skôr v zahraničí aplikovaná verzia ochrany prírody akcentujúca prípustnosť síce umierneného ale stále tradičného obhospodarovania krajiny a zachovania tradičného krajinného rázu ako prostriedkov na zachovanie jej biodiverzity: akceptuje človeka (nielen „vlka a medveďa“) v krajine, kde je tisícročia jej súčasťou.

Trvanie na kategorizácii takýchto území ako národných parkov je diskutabilné, čo zdôrazňuje porovnanie s definíciami chránených území IUCN, ktoré nie sú postavené na forme vlastníctva pozemkov, ale skôr na reálnom stave prírody posudzovaných území (ni však s rozpisom na dosiahnutie príslušného stavu za dlhé desiatky rokov!). Ako krajinný celok je Veľká Fatra v ich zmysle typickým príkladom chránenej krajinnnej oblasti (viď IUCN kategórie V, VI). Pritom slovenským špecifikom je preradenie prevažnej časti vysokých pohorí štátu pod národné parky; naopak, prírodný park (§ 20a) nemáme žiaden.

Hoci väčšina z nás sa zhodne v potrebe územnej ochrany prírodoochrane významných biotopov a lokalít týchto a mnohých ďalších území, výsledky zastaraných prírodoochranských prístupov z polovice 20. stor. (vyhlásime, zakážeme, bude ochránené) sú diskutabilné. Vo vyššie zmienenom prípade ide o dedičstvo honu za čo najvyšším stupňom ochrany; aj zaradenie niektorých lokalít (napríklad rašelinísk postihnutých odvodnením) pod 5. stupeň ochrany bolo kontraproduktívne.

N

a rozdiel od alpských krajín nedošlo k vývoju s postupným presadzovaním šetrných trval udržateľných spôsobov obhospodarovania krajiny, ale napríklad horská pastva bola v období komunizmu často rázne zakázaná v domnení, že problém ochrany biodiverzity j tým vybavený; človek-domáci hospodár mal pracovať ideálne v továrňach. Tiež sa

pristúpilo na rozsiahle, finančne náročné a vyčerpávajúce zalesňovanie, nezriedka na nevhodných lokalitách a so sporným výsledkom.

Danajským bonusom terajšieho právneho stavu je skutočnosť, že nielen návštevníci, ale najmä domáci z obcí s extravilánom začleneným do národných parkov vlastne porušujú zákon, keď vyjdú na prechádzku do lesa, na lúky (Liptovské Revúce) či len tak na huby; nemôžu si dovoliť bratislavský luxus ísť do prírody doma za oddychom či športom – podľa zákona smiete v prírode existovať len na turistickom chodníku.

Prehodnotiť kategorizáciu

Bez spochybňovania úspechov viac než storočnej ochrany lesných ekosystémov Slovenska prvým krokom reformy národných parkov Slovenska by malo byť objektívne prehodnotenie kategorizácie veľkoplošných chránených území v súlade so slovenskou legislatívou a najmä zohľadňujúc medzinárodné IUCN kritériá.

V duchu zákona je na rozmermi malom, prelínaním kultúrnej a lesnatej krajiny (s mozaikou prirodzeného bezlesia) charakteristickým Slovensku ťažko hľadať územne rozsiahle ekosystémy (I) podstatne nezmenené ľudskou činnosťou (vynímajúc nedostupné tatranské skalné steny a sutiny) či (II) s prirodzenou krajinou štruktúrou. S určením skutočne (III) jedinečnej krajinnej štruktúry tvoriacej najvýznamnejšie prírodné dedičstvo je to značne ľahšie: sú to v prvom rade Vysoké Tatry ako karpatský i celoeurópsky unikát. V závese za nimi stoja napríklad karpatské bukové pralesy na východe Slovenska, rovnako s medzištátnym presahom svojho prírodoochranného významu, preto si zaslúžia aj územne veľkorysejšie riešenie.

Zotrvanie niektorých ďalších území ako národných parkov a ich koncepcie by malo byť predmetom širšej diskusie so zohľadnením novších zistení, že zachovanie biodiverzity v našich pohoriach, kotlinách a nížinách je predsa len viazané na činnosť človeka, teda využívania tradičných, hoci šetrnejších foriem obhospodarovania krajiny (kosba, pastva, vo vybraných prípadoch dokonca lesné výmladkové hospodárstvo). Tu sa ukazuje cesta pri územnú ochranu vo forme prírodných parkov či chránených krajinných oblastí (IUCN kategória V, VI).

Druhou stranou mince prípadnej rekategorizácie, typickou pre Slovensko, je však slabý prírodoochranný „výtlak“ CHKO a dlhodobá nevykonalnosť práva. To však nie je vina príslušnej IUCN kategórie. Súčasne s reformou národných parkov je preto potrebné posilniť postavenie a zdôrazniť význam našich chránených krajinných oblastí, ale tiež v duchu porozumenia zámerov IUCN pre vymedzené krajinné celky. Nevyhnutnou podmienkou pre akceptáciu činnosti štátnej ochrany prírody širokou verejnosťou, osobitne pri veľkoplošných chránených územiach, je celková podpora jej osvetových aktivít.

Máte pripomienku alebo ste našli chybu? Prosíme, napíšte na pripomienky@dennikn.s

Zobraziť komentáre